

LAUSUNTO**19.3.2026****Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle**StV@eduskunta.fi**Asia: HE 182/2025 vp****Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi**

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia kiittää mahdollisuudesta antaa sosiaali- ja terveysvaliokunnalle lausunto ehdotetusta poliisilaista ja keskittyy kirjallisessa lausunnossaan ehdotetun lain 5 §:ään, jossa säädettäisiin poliisin oikeudesta saada sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajalta salassapitosäännösten estämättä tieto henkilön läsnäolosta palvelunantajan toimitiloissa tiettyä aikana sekä tieto läsnäolleen henkilön henkilöllisyydestä.

Asiakastietojen luottamuksellisuus

Sosiaalihuollon asiakastiedot ovat salassa pidettäviä julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 25 kohdan nojalla. Asiakastietolain 4 §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedot ovat pysyvästi salassa pidettäviä. Asiakastietolain 6 §:n mukaan vaitiolovelvollisuudesta ja salassapidosta saa poiketa asiakkaan suostumuksella tai jos siitä on asiakastietolaissa tai muussa laissa säädetty.

Sosiaalihuollon asiakassuhteen luottamuksellisuuden suoja muodostuu pääasiassa asiakastietolain sääntelyllä, jossa poliisin tiedonsaannista on säädetty 62 ja 63 §:ssä. Sosiaalialan ammattihenkilöitä sitoo tiukka salassapito- ja tietosuojavelvollisuus, joka perustuu sekä lainsäädäntöön että ammattieettisiin periaatteisiin. Asiakaslain 17 § ja 18 § säädetään yksityiskohtaisesti ja tarkasti tietojen luovuttamisesta, jos ne ovat välttämättömiä asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi.

Esitetyn sääntelyn arviointi

Esitetty sääntely vaikuttaisi siihen, että terveys- tai sosiaalihuollosta voitaisiin antaa poliisille nykyistä useammin tieto, josta voisi käydä ilmi potilaan hoitosuhde tai sosiaalihuollon asiakassuhde. Kokonaan uutena asiana muutosehdotus sisältää Rajavartiolaitoksen ja Tullin tietopyynnöt sosiaali- ja terveydenhuollolle. Lausunnossa tästä eteenpäin käsitellään ehdotettuja muutoksia poliisin oikeuksien kannalta, mutta samalla tarkoitetaan myös vastaavia Rajavartiolaitoksen ja Tullin oikeuksia.

Talentian näkemyksen mukaan ehdotettu poliisilain 4 luvun 5 § muuttaa asiakastietojen luovuttamisen asetelmaa olennaisesti. Kyse ei ole enää vain sosiaalihuollon omasta, tarkkarajaisesta oikeudesta tai velvollisuudesta luovuttaa tietoa poikkeustilanteissa, vaan poliisille annettaisiin uusi nimenomainen oikeus pyytää sosiaali- ja terveydenhuollosta tietoa henkilön läsnäolosta tietyssä toimitilassa ja tieto hänen henkilöllisyydestään useissa erilaisissa tilanteissa.

Hallituksen esityksen mukaan tätä oikeutta voitaisiin käyttää rikosten paljastamiseen ja selvittämiseen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen, rikosten ennalta estämiseen, kansallisen turvallisuuden suojaamiseen, etsintäkuulutetun tavoittamiseen sekä kadonneen henkilön löytämiseen. Poliisin tiedonsaanti irrotetaan osittain nykyisestä sosiaalihuollon omasta erityissääntelystä ja rakennetaan erilliseksi poliisilain toimivaltuudeksi. Se loisi poliisille uuden, itsenäisen tiedonsaantioikeuden sosiaali- ja terveydenhuollosta tilanteissa, joissa tieto koskee henkilön läsnäoloa palvelunantajan toimitiloissa ja hänen henkilöllisyyttään.

Talentia katsoo, että hallituksen antamassa lakiesityksessä on käsitelty puutteellisesti asiakaslain sisältö ja siihen liittyvät auttamistyön luottamuksellisuuden ja eettisen toimintatavan edellytykset. Luottamuksen mureneminen asiakassuhteissa johtaisi siihen, että asiakkaat jättäisivät kertomatta työn kannalta olennaisia seikkoja. Tämä puolestaan vaikeuttaisi riskien tunnistamista ja palvelutarpeen arviointia.

Esityksen mukaan poliisille voitaisiin luovuttaa tietoa siitä, onko henkilö ollut sosiaali- tai terveydenhuollon palvelunantajan toimitiloissa tietyssä aikana, sekä tieto hänen henkilöllisyydestään. Talentia korostaa, että jo tällainen tieto voi paljastaa hyvin pitkälle meneviä henkilön yksityiselämään kuuluvia seikkoja.

Tieto läsnäolosta voi käytännössä ilmaista esimerkiksi sen, että henkilö:

- on käyttänyt terveydenhuollon palveluja,
- on ollut mielenterveys- tai päihdepalvelujen piirissä,
- on ollut lastensuojelun, asumispalvelun, kriisipalvelun tai muun sosiaalihuollon palvelun asiakkaana,
- on ollut väkivallan, hyväksikäytön, sairauden tai muun haavoittuvan elämäntilanteen vuoksi palvelun piirissä.

Vaikka esityksessä todetaan, ettei poliisille luovutettaisi diagnooseja tai hoidon sisältöä, käytännössä jo tieto tietyistä yksiköistä, toimipisteistä tai ajankohdasta voi paljastaa erittäin arkaluonteista tietoa. Sosiaalihuollossa asiakkuus itsessään on yksityiselämän suojan kannalta erityisen herkkä tieto. Tämän vuoksi Talentia katsoo, ettei läsnäolotietoa voida pitää vähäisenä tai teknisenä tietona.

Esitys vaarantaa asiakassuhteen luottamuksellisuuden

Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon toiminnan perusta on luottamus. Asiakkaan ja potilaan tulee voida hakeutua palveluihin ilman pelkoa siitä, että tieto hänen asiointistaan välittyy poliisille muissa kuin hyvin tarkasti rajatuissa ja poikkeuksellisissa tilanteissa.

Ehdotettu säännös heikentää tätä luottamusta merkittävästi. Erityinen ongelma on, että säännöstä sovellettaisiin laajasti erilaisiin palvelunantajiin ja toimitiloihin ja että toimitilan käsite on esityksessä tarkoitettu tulkittavaksi laajasti. Tämä lisää epävarmuutta siitä, missä palveluissa asiointi voi johtaa poliisin tiedonsaantiin. Talentia arvioi, että sääntely voi käytännössä johtaa siihen, että osa ihmisistä voi jättää hakeutumatta tarvitsemiinsa palveluihin, siirtää hoitoon tai palveluun hakeutumista, salata työntekijöiltä olennaisia tietoja, poistua palveluista ennen aikaisesta tai vältellä erityisesti päihde-, mielenterveys-, kriisi-, asumis- ja lastensuojelupalveluja. Tällainen kehitys heikentäisi sekä yksittäisten asiakkaiden turvallisuutta että palvelujärjestelmän vaikuttavuutta.

Vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleviin ei ole arvioitu riittävästi

Talentia pitää vakavana puutteena sitä, ettei esityksessä ole arvioitu riittävästi sääntelyn vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin. Käytännössä säännös kohdistuisi voimakkaimmin henkilöihin, jotka jo ennestään ovat vaikeassa elämäntilanteessa tai joilla on korkea kynnyks hakea apua.

Erityisen ongelmallisia vaikutuksia voi kohdistua esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalvelujen asiakkaisiin, asunnottomiin ja hätämajoitusta käyttäviin henkilöihin, väkivallan uhreihin, nuoriin ja lastensuojelun asiakkaisiin, paperittomiin tai muuten viranomaisiin epäluuloisesti suhtautuviin henkilöihin, henkilöihin, joilla on aiempia rikosepäilyjä tai pelko poliisikontakteista.

Asiakastiedon käyttötarkoitukset ovat liian laajoja

Talentia pitää ongelmallisena, että tiedonsaantioikeus sidotaan useisiin erilaisiin käyttötarkoituksiin, joista osa on hyvin laajoja. Vaikka sääntelyyn sisältyy välttämättömyysedellytys ja tietopyynnön saa tehdä vain päällystöön kuuluva poliisimies (pidättämiseen oikeutettu virkamies/tullimies), nämä rajaukset eivät poista sitä perusongelmaa, että tiedonsaantioikeuden soveltamisala on liian laaja. Erityisen ongelmallista on, että tiedonsaantia ehdotetaan myös alle kahden vuoden enimmäisrangaistuksen rikoksiin, omaisuusrikoksiin, kuten varkauteen, näpistykseen ja kavallukseen tietyissä tilanteissa, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen

sekä rikosten ennalta estämiseen, etsintäkuulutettujen tavoittamiseen ja vastaajan tuomioistuimeen noutamiseen.

Talentia katsoo, että näin laaja käyttötarkoitusten kirjo ei ole lainkaan oikeasuhtainen suhteessa siihen, kuinka arkaluonteisesta tiedosta on kyse. Sääntelyä ei tule rakentaa siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa asiointi muodostuu osaksi poliisin tavanomaista tiedonhankintaa.

Sosiaalihuollon asiakastieto ei ole vain hallinnollinen tieto, vaan se liittyy usein hyvin syvällisesti henkilön elämäntilanteeseen, toimeentuloon, turvallisuuteen, perhesuhteisiin ja toimintakykyyn.

Talentia korostaa, että sosiaalihuollon asiakassuhteen suoja ei tule heikentää poliisilakiin lisättävällä yleissäännöksellä. Sosiaalihuollon tiedonluovutuksesta on jo erityissääntelyä, ja sen lähtökohtana tulee edelleen olla tarkkarajaisuus, poikkeuksellisuus ja asiakkaan oikeusturvan vahva suoja.

“Läsnäolo” ja “toimitila” jäävät käytännössä liian avoimiksi

Esityksessä läsnäolo voi tarkoittaa sekä fyysistä että formaalia (henkilön kirjaamista palvelunantajan rekisteriin voimassa olevan hoito- tai palvelujakson perusteella) läsnäoloa. Tällöin tieto ei kuvaa pelkästään henkilön fyysistä oleskelua toimitilassa, vaan voi paljastaa suoraan henkilön asiakkuuden tai hoitosuhteen. Talentia korostaa, että tällainen tieto on luonteeltaan erityisen arkaluonteinen. Lisäksi toimitilan käsitettä on tarkoitus tulkita laajasti. Talentia katsoo, että nämä käsitteet jättävät liikaa tulkinnanvaraa.

Tämä kasvattaa riskiä siitä, että tietoja pyydetään hyvin erilaisista yksiköistä ja tilanteista, asiakkaan palvelusuhteen luonne paljastuu enemmän kuin esityksessä oletetaan, käytännöt vaihtelevat eri alueilla ja eri palvelunantajien välillä, tai että, asiakkaiden oikeusturva toteutuu epäyhtenäisesti. Sääntelyn tulisi olla tältä osin huomattavasti täsmällisempää.

Tietojen saannin sitominen välttämättömyyteen ei riitä takaamaan sääntelyn oikeasuhtaisuutta. Käytännössä välttämättömyyden arviointi jää poliisin pyynnön varaan ja sosiaali- tai terveydenhuollon toimijalle syntyy vaikea asema arvioida, milloin edellytykset todella täyttyvät.

Riskinä on, että tiedon luovuttamisesta tulee käytännössä varmuuden vuoksi tapahtuvaa, jolloin salassapidon suoja heikkenee. Tämä korostuu kiireellisissä tai uhkaaviksi arvioiduissa tilanteissa.

Muutosehdotus

Ensisijaisesti Talentia esittää koko pykälän poistamista laista.

Jos pykälän poistaminen ei ole mahdollista, Talentia esittää, että vähintäänkin esitystä tulee rajata olennaisesti siten, että:

- tiedonsaantioikeus koskee vain erittäin vakavia ja tarkkaan rajattuja tilanteita,
- sosiaalihuollon asiakkuuden paljastumisen riski minimoidaan,
- omaisuusrikokset ja muut lievemmat rikokset poistetaan soveltamisalasta,
- tietopyynnön dokumentointia, perusteluvelvollisuutta ja jälkikäteistä valvontaa vahvistetaan.

Esitysluonnosta on muutettava vähintään siten, että poliisilain 4 luvun 5 pykälän esitysluonnoksesta:

- poistetaan kohdat 1, 2 ja 6.
- 5 kohdassa varmistutaan tietopyyntöjen riittävästä perusteluista.
- 7 kohdassa tarkennetaan, että kadonneen henkilön on oltava vaarassa.

Sääntelyä ei tule hyväksyä muodossa, joka mahdollistaa poliisille laajan pääsyn tietoihin henkilön asioinnista sosiaali- ja terveydenhuollossa. Luottamuksellinen asiakassuhde on sosiaalihuollon työn kulmakivi ja välttämätön edellytys vaikuttavalle auttamistyölle.

Mikäli ehdotettu sääntely kuitenkin hyväksytään, on välttämätöntä varautua siihen, että sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle syntyy uusi ja vaativa tehtävä arvioida poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen esittämiä tietopyyntöjä. Tämä edellyttää laajaa ja systemaattista koulutusta sekä selkeitä ohjeistuksia.

